

Bíró Gergely:

Past Continuous, avagy a folyamatos múlt regénye

Száraz Miklós György: Lovak a ködben (Magyar Könyvklub, Budapest, 2001., 539 oldal)

A csoda kinyilatkoztatásszerű váratlanságával és érthetlenségével idéződnek meg a lovak egy felvidéki utcán, a budai Várban, egy erdélyi vásáron, vagy a cukrászlány nyerítő nevetésében, a hullaszállító kocsit húzó öreg Tímár megbokrosodásában, Vöröske nyugtalan, fel-alá masírozásában és megtorpanásában az üvegfal előtt... Kifoghatók-e a lovak a regény szekeréből, feloldhatók-e egy csészényi kritikában? Inkább nyugodjunk bele lényük titokzatosságába és ebből adódó vonzásába, bámuljuk őket kocsistul, lószerszámostul, ahogyan a kis Márta járta körbe-körbe a fogatot a ködben. „Amikor a mi városunkban már nem is voltak lovak.” Miután a köd a kocsmá, a házak elfedésével jelenétől fosztja meg az utcát, az időtlenített térben felbukkanó lovas szekérral egy ősi, korhoz szintén nem köthető múltba cseppenti a kislányt. Márta két órán át kering a kocsin és a lovak körül, mint a Föld a Nap körül, a látvány által e pályára kényszerítve, maga-tudatlanul, feszült figyelemmel, s mikor a kis boly(on)gó végre hazaér, két apai pofontól egyensúlyát és hitét veszti, utóbbi távolléte hosszának felfoghatatlansága miatt. Be akarja bizonyítani, hogy nem hazudik: a kocsin a lovakkal tényleg ott áll a kocsmá előtt. Odamennek: sehol semmi; már úton vannak hazafelé, mikor édesapja sietős figyelmetlenségében egy nagy rakás, gőzölgő lócitromba lép... az esemény sokáig képzeleti és valós közt lebeg, végül a hitetlenek is megbizonyosodnak igazsága felől. A kibillentett idő ellenállhatatlanul rácsodálkoztat a nyilvánvalóra, szokatlanná teszi azt, az emberi ösztönt alázatos térdhajtásra kényszeríti, felzaklatja, de nem roppantja össze, hanem magához édesgeti – a ködben álló lovak ezt vonják maguk után mint szekeret. Némaságuk, mozdulatlanságuk ellenére ott munkál bennük az erő, és terjed láthatatlanul, bőrük alatt és alól.

E létállapotbeli jelenség ismétlődik meg tíz év múlva, mikor egy disznóvágás után, éjszaka, lovakat fognak a szán elé, a részeg buszsofőr felugrik a bakra, felülnek gyerekek, felnőttek, Márta és a kedvese is. A szán lassan elhagyja a várost, fokozatosan kisiklik az időből, Mártában a fantasztikus utazás irréalisként fogalmazódik meg: „...a lovak ráfordultak a csillagos égre”, már csak rúdjukat vesztett gémeskutak láthatók, és Ákos csak hajtja, hajtja a lovakat. „És akkor gyorsulni kezdtünk, és azt éreztem, amit valaha régen, a Mikola egyik haverjának a sportautójában ülve, éreztem a gyomromat, hogy valami ellenállhatatlan, iszonyatos erő elkap, csak itt nem az ülésbe présel, hanem el akar hagyni, le akar dobni magáról...” – e jelenetben a korábbi, személyes élmény közösségivé növi ki magát, a lovak vágatja és Ákos részegsége mint szorongatva uraló, agresszív erő megfélemlíti őket, de Márta hosszú sikoltása feloldja mindenki rémületét.

A ló nemcsak egy emelkedett létállapot előidézője, hanem (igásként) nyersanyagul szolgál a regény nyelvi játékaiknak is: az öreg Tímár a bor ízét a ló izzadságához hasonlítja, a pincérlány régebben lófarokban viselte a haját, a kedves úgy himbálja a fejét, úgy prüszköl, mint egy ló, Vöröske nagymamája lóarcú volt, a cukrászlány „úgy röhögött, mint egy ármányos ló”... - rengeteg ilyen szóratott el a műben. Bárhol felbukkanhat egy hasonló kifejezés, melyek általában

emberi tulajdonságokhoz, mozdulatokhoz kötődnek. A lovas „nagyjelenetek” által e nyelvi szerkezetek ádámosítják, évásítják a figurákat: egy villanásnyira eltűntetik róluk a civilizációt, a történelmet, lemeztelenítik őket. Ehhez járul, hogy a regény helyszínei megnevezetlenül maradnak, a főszereplők nevei nem derülnek ki, vagy ha igen, véletlenül (elbeszélői szándéktól függetlenül), így a színterek, alakok nem konkretizálódnak, megőrzik feltáratlan titok mivoltukat.

A regény alap gondolata az emlékezés, személyes és nemzeti (inkább személyes-nemzeti vagy nemzeti-személyes) értelemben. (Furcsa, hogy Márta, mialatt az utcán a mentőt várja, folyamatosan emlékezik és a platánfákban gyönyörködve az élet elviselhetetlen szépsége fogalmazódik meg benne. Aztán furcsa az is, hogy furcsa... Efféle, szituációba nem illő emlékezések, hangulatok többször előfordulnak a műben. Négy lába van a *Lovak*...-nak, mégis megbicsaklott. A gyönyörű leírások ellenére a dialógusok sokszor személytelenek, amennyiben nem az adott szereplő nyilvánul meg bennük, hanem az író, akinek nem sikerült mindenütt figurává lényegülnie.) A regény szinte láthatatlan jelenében Márta harmincnégy-harmincöt éves, s éppen leírja a tizenkilenc-húszéves koráig megélt és hallott történeteket. A valódi, látható cselekményt ezek képezik, ezeket szakítják meg sűrűn és váratlanul további, régebbi múltra irányuló emlékezések. (De ki szakítja meg? Melyik Márta? A fiatal vagy a középkorú? A fiatal. Ezért marad észrevétlen a középkorú.) Márta fiatalkori jelene folyton megidézi a múltat, ami nagyban befolyásolja további benyomásait: a végédszékán ülve, meztelen combja egy alvó fiú hideg lábujjához ér. Erről Mártának egy édesapjától hallott történet jut az eszébe a bonctermi hullákról, és ezentúl a fiút halott férfinak nevezi magában. A múlt átfogalmazza a jelent, mintegy átfolyik belé. Az édesapa szerint a hagyomány a jövő miatt fontos; ide kapcsolódik a kedves által idézett renani hazaszeretet-meghatározás is: „közös terv a múlttól és közös emlék a jövőre” (mennyivel világosabb lenne, ha úgy volna: „közös emlék a múlttól és közös terv a jövőre”)! Így az „és” tényleg elválasztana valamit valamitől. A felcserélés lényege a határ elmosása, a hagyományozódás teljessé és folyamatossá tétele). Mégis, milyen értelemben közös? Márta közeli hozzátartozói elveszése után egyedül találja magát a szülői házban: a gondolat, hogy családja több száz éve ott lakik, feloldja magányérzetét. A közösség tehát vertikális is lehet az időben. Hogyan kapcsolódik a renani megfogalmazás a hazaszeretethez? Márta elhunyt édesapjára és nagyanyjára gondolva állapítja meg: „...nekik nem rítusok kellenek, hanem az igazi szeretet, az igazi emlékezés, ami futva jön, konyhában, utcasarkon...”. Az emlékezés a szeretet szinonimája, annál igazabb, őszintébb, minél mentesebb a szándéktól. Ezzel párhuzamosan szűnik meg a szorongásban megnyilvánuló magány- és bizonytalanságérzet, vértet kap a lélek is, holott se lovagi torna, se harc nincs kilátásban.

Megbomlott egy nemzet (egy lovas nemzet), Márta egész családját elvesztette, magyarországi párkapcsolata tönkrement kedvese üldözési mániája miatt. Így maradt a közös tervből, emlékből saját, de a sors, mint Jób az Isten, verve gyógyította, tanította. Márta ott áll, villámok által körülcsapkodva és megpörköelve, de annál inkább hangyaként a platán törzse előtt, és felnéz a bogozhatatlan ágrengetegre, alázattal és gyönyörködve, egészségesen.